

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Антошко Т.Р.

к.е.н., ст. викладач ФММ НТУУ «КПІ»

Личак О.О.

студент ФММ НТУУ «КПІ»

ФАКТОРИ ТА ПОКАЗНИКИ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

Розглянуто визначення категорії «тіньова економіка» у різні періоди формування економічної думки, взаємозв'язок з іншими економічними категоріями. Окремо було розглянуто дослідження цієї категорії на території України в післякризовий період. На основі даних Міністерства економічного розвитку та торгівлі та Національного інституту стратегічних досліджень проведено аналіз тінізації економіки в різних галузях народного господарства України за 2008-2009 рік, визначено основні тенденції та найбільш тінзовані сектори економіки. Визначено форми прояву тіньової економіки, причини виникнення та методи боротьби з цим негативним явищем.

Ключові слова: тіньова економіка, показники тіньової економіки, економічна категорія, прояви тіньової економіки.

Вступ. Формування ефективної конкурентоспроможної економіки, поєднання соціального та економічного розвитку суспільства, побудова в Україні економіки європейського зразка неможливі без суттєвого зниження рівня тінізації української економіки. Тінізація економіки спричиняє посилення процесів криміналізації економічних відносин, заміну державного контролю кримінальним, поширення корупції в органах державної влади, підриваючи довіру до держави та обумовлюючи розквіт правового нігілізму.

Фактично, тіньова економіка стала однією з органічних складових економічної системи і, у цій якості, відіграє певні системні функції. Зокрема, частково вирішує низку поточних проблем, які виявляються неспроможними вирішити легальні економічні відносини та держава, а саме: забезпечує акумуляцію вільних грошових коштів, формує прошарок тіньових підприємців, створює умови для самозайнятості та є джерелом доходів широких верств населення, збільшуючи споживчий попит тощо.

Отже, тіньову економіку можна розглядати як об'єктивно обумовлений соціально-економічний механізм, який компенсує упущення та недосконалість легальних соціально-економічних відносин. Внаслідок цього в країні створюються впливові та чисельні соціальні прошарки, фактично зацікавлені у збереженні економічних деформацій, які сприяють

поширенню тіньової економіки.

Серед вітчизняних науковців, що досліджували явища тінізації економіки є: А.В. Базилюк, О. Коваленко, А. Горщак, Э. Дидоренко, Іванов, В.М. Попович, О.В. Турчинов, З.С. Варналій та ряд інших.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження сутності, структури, причин виникнення, соціально-економічних наслідків та шляхів подолання тіньової економіки в Україні.

Результати досліджень. Тіньова економіка (ТЕ) – явище не нове. Вона з'явилася на зорі цивілізації паралельно з виникненням перших державних утворень. Так, наприклад, тільки-но людство почало карбувати монети, як відразу ж з'явилися фальшивомонетники. Подібний економічний феномен властивий усім країнам, незалежно від рівня та моделі економічного розвитку. Але, за оцінками експертів, саме в постсоціалістичних країнах і, зокрема, в республіках колишнього Радянського Союзу тіньовий сектор практично на рівних конкурує з офіційною господарською діяльністю в багатьох галузях національної економіки [6].

Тіньовий сектор економіки має значний вплив на всі соціально-економічні процеси, які відбуваються в суспільстві. Без урахування цього факту неможливе проведення наукового економічного аналізу на макро- і мікрорівнях, ухвалення ефективних управлінських рішень на всіх рівнях. Ігнорування такого багатогранного й суперечливого явища, як тіньова економіка, призводить до значних помилок при визначенні макро-економічних показників, до неадекватної оцінки найважливіших процесів і тенденцій, до тактичних і стратегічних прорахунків під час прийняття відповідних рішень. Цей сектор економіки істотно впливає на всі сторони економічної діяльності, на політичне й суспільне життя кожної країни. У загальносвітовому масштабі частка тіньової економіки становить 5–10 % від валового внутрішнього продукту (ВВП). Частка тіньової економіки в Україні становить за різними оцінками від 30 до 50 % від офіційного валового внутрішнього продукту. Показник 40–50 % є вже критичним. На цьому рівні вплив тіньових факторів стає настільки відчутним, що суперечність між легальним і тіньовим секторами спостерігається практично в усіх сферах життєдіяльності суспільства [3, с. 431].

Тіньова економіка входить у системну суперечність з інтересами довгострокового соціально-економічного розвитку, завдаючи негативного впливу на останній у стратегічному вимірі. І міжнародна практика, і накопичений за останні роки вітчизняний досвід переконують у тому, що бездіяльність та небажання впроваджувати системні заходи, спрямовані на скорочення рівня тінізації, призводять до погіршення ситуації незалежно від рівня економічного розвитку.

Відповідно до статті 7 Закону України «Про основи національної безпеки України», тінізацію національної економіки визнано однією з загроз національним інтересам і національній безпеці України в економічній сфері [2].

До тіньового сектора економіки залучено певним чином практично усе населення України – через позабанківський обіг готівки, вуличну торгівлю, ухилення від сплати різних податків і зборів, корупцію тощо [8, с. 48].

За оцінками Мінекономіки рівень тіньової економіки в Україні за 2008 рік порівняно з 2007 роком, за попередніми даними, збільшився на 2,3 в.п. і становив 31,1% (рис 2.1) [5].

За підсумками другого кварталу 2009 року рівень тінізації української економіки склав 36% від офіційного ВВП. Після настання гострої фази кризи вітчизняний бізнес почав стрімко йти в тінь. Так, з липня 2008 року по квітень 2009-го частка економіки, що перебуває в тіні, виросла на 9 в.п. – до 40,1%. При цьому за перші три місяці 2009 року рівень тінізації зріс на 4,9 в.п. і досяг максимального значення за увесь час публікації цього показника (з 2001 року) (рис. 1).

Різке збільшення рівня тінізації економіки за електричним методом (з 26 до 35 %) зумовлене такими чинниками:

- збільшення частки тіньового виробництва через нерентабельність певних виробництв в умовах легального сектору;
- зростання обсягів виробництва підприємств нелегального сектору;
- структурні зміни електроспоживання.

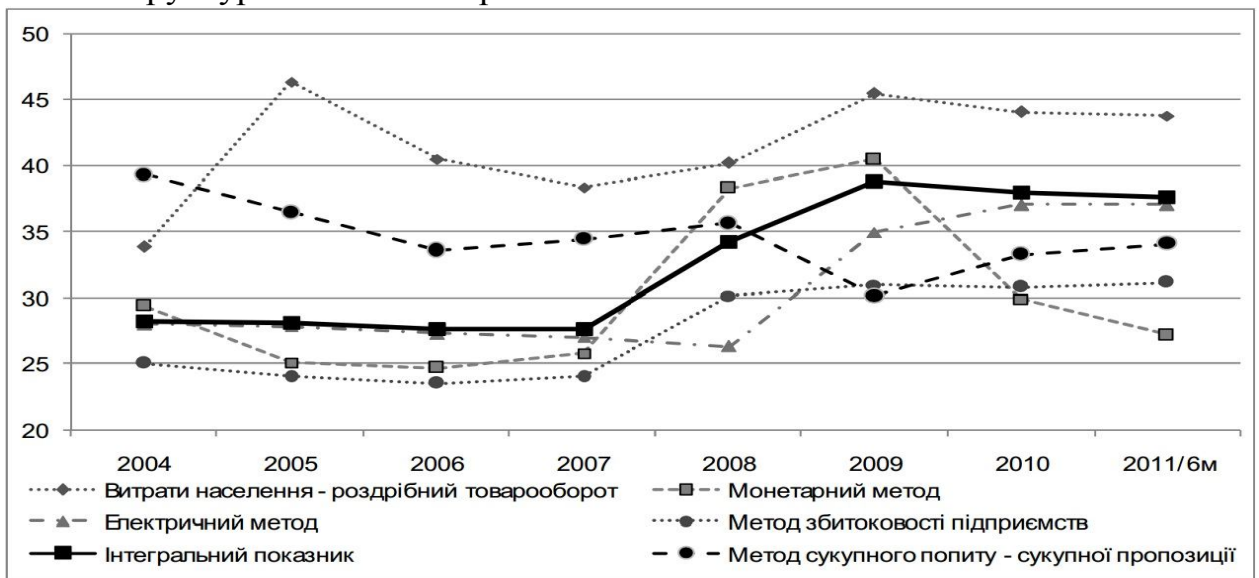

Рис. 1 Рівень тіньової економіки України, обчислений за різними методами, % ВВП

Останній чинник можна пояснити тим, що при різкому падінні ВВП еластичність електроенергії значно падає. В короткостроковому періоді витрати на електроенергію є умовно постійними і не залежать від обсягу випуску продукції [7].

У Мінекономіки основною причиною припинення росту рівня тінізації в другому кварталі називають адаптацію бізнесу до роботи в кризових умовах, а також стабілізацію ситуації на валютному ринку й у банківському секторі. Крім того економісти називають ще одну – більш

прозаїчну причину: бізнес уже звик працювати в кризових умовах. Також однією з причин можна вважати те, що тіньовий сектор вичерпав потенціал для свого розвитку.

Багато експертів вважають, що в умовах падіння офіційної економіки (за перше півріччя 2009 р. ВВП України знизився більш ніж на 18%) саме «тінь» зіграла роль «подушки безпеки» для бізнесу й населення [4].

Сфера фінансової діяльності стала одним з основних рушіїв кризи в економіці України, і саме тому – одним з головних постраждалих від наслідків цієї кризи. Втративши довіру своїх клієнтів, банківський сектор позбавився також можливості працювати на «довірі» при здійсненні тіньових операцій. Як результат, рівень тіньової економіки в галузі протягом року постійно скорочувався і склав 20,1% за підсумками року, що менше за показник 2007 року на 11,2 в.п. [5].

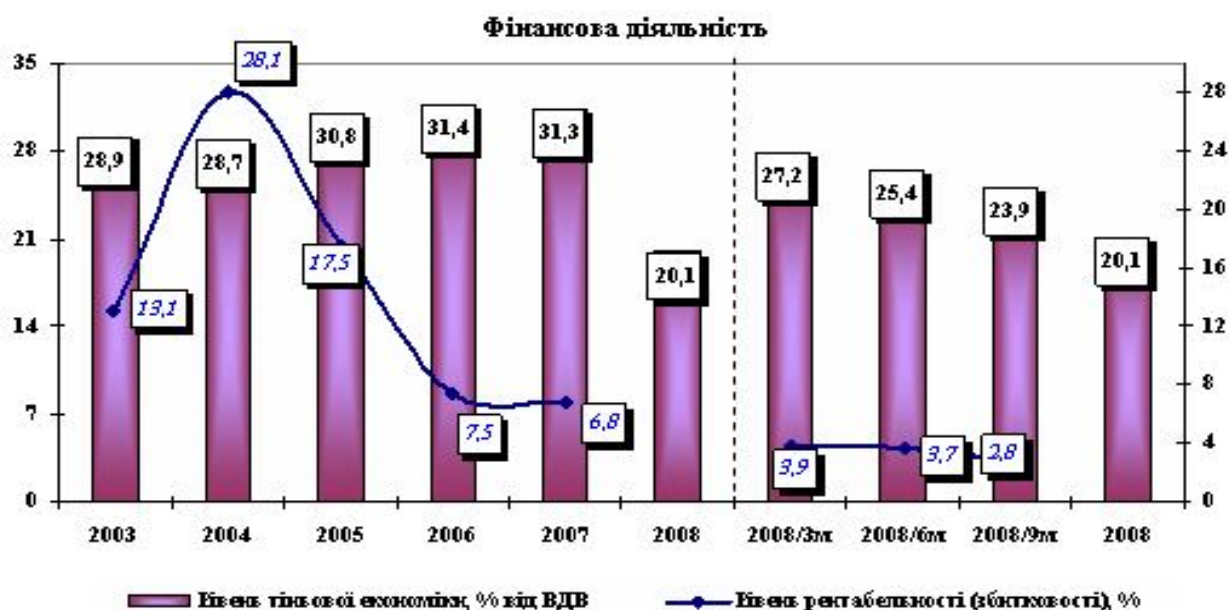

Рис. 2 Фінансова діяльність

Обмеження доступу до джерел отримання обігових ресурсів у формі короткострокових позик в умовах необхідності швидкого переходу з дорогих імпортованих товарів на більш дешеві при зменшенні купівельної спроможності населення та суттєвій девальвації національної валюти були основними чинниками, дія яких спричинила зростання рівня тіньової економіки у IV кварталі 2008 року у сфері торгівлі, хоча протягом трьох попередніх кварталів року він скорочувався. Тобто підприємці з метою створення «резерву» обігових коштів вивели їх частину у тінь і замінили недоступні кредити тіньовим капіталом. Внаслідок цього, рівень тіньової економіки у галузі порівняно з 2007 роком збільшився на 1,4 в.п. (рис. 3).

Але найбільш суттєво збільшився рівень тіньової економіки у добувній (рис. 4) (на 10 в.п.) та у переробній (рис. 5) (на 7,9 в.п.) промисловості.

На початку другого півріччя 2008 року сформувалася тенденція до падіння зовнішнього попиту на продукцію вітчизняного виробництва.

Вплив негативної тенденції посилюється у IV кварталі у результаті поглиблення світової фінансової кризи. В очікуванні такого розвитку подій вітчизняні виробники упродовж другого півріччя 2008 року створювали «резерви» для забезпечення функціонування підприємств в умовах кризи шляхом приховування частини прибутків.

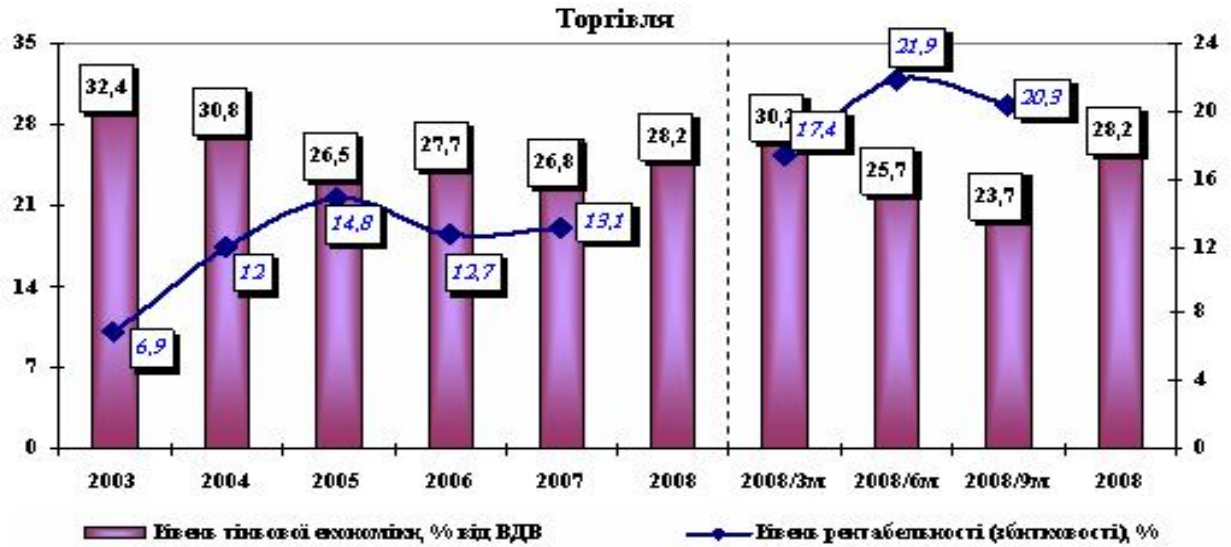

Рис. 3 Торгівля

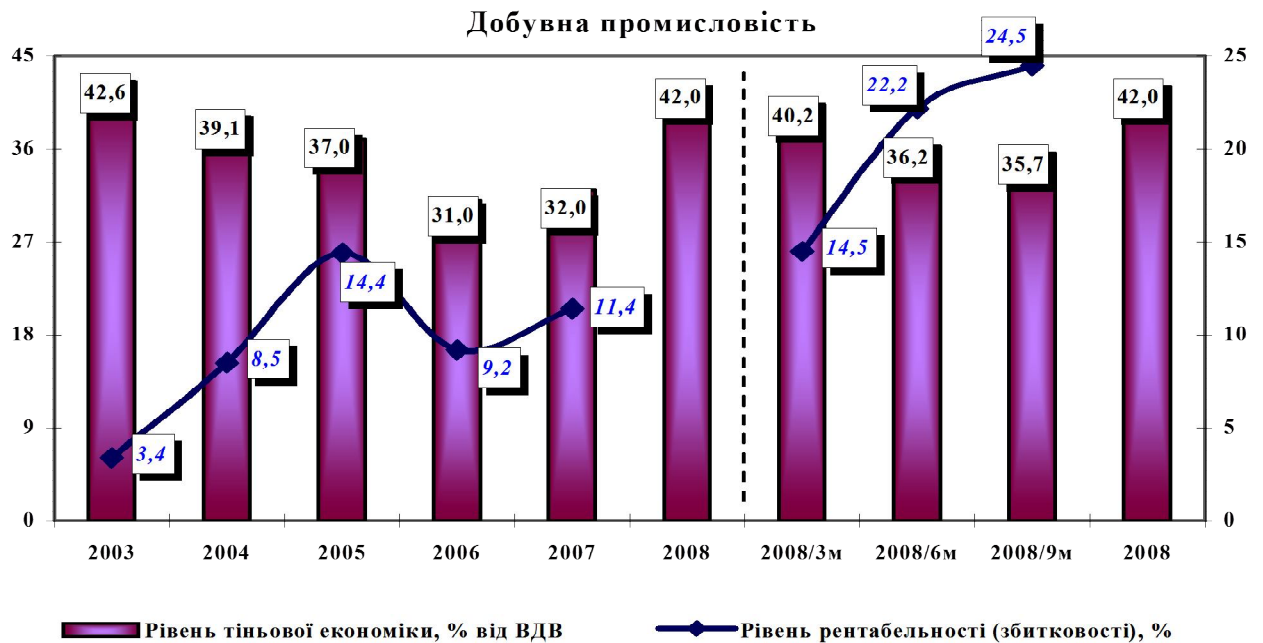

Рис. 4 Добувна промисловість

Подолання «тінізації» економіки ні в якому разі не можна розуміти як насильницьке знищення всіх структурних складових «тіньової» економіки. Світова практика доводить, що тільки силовими методами і наскоком цієї проблеми не вирішити. Це є поступовий процес передусім її декриміналізації шляхом створення якісно нової правової системи.

Внаслідок зростання рівня корупції в країні переважна більшість

державних товарів та послуг почали розподілятися за ринковим принципом, що перетворило Українську державу в якісно новий феномен – тіньова парадержава. Розвиток цього утворення відбувається циклічно, і з кожним витком цього циклу зростають негативні наслідки для суспільства [1, с. 44].

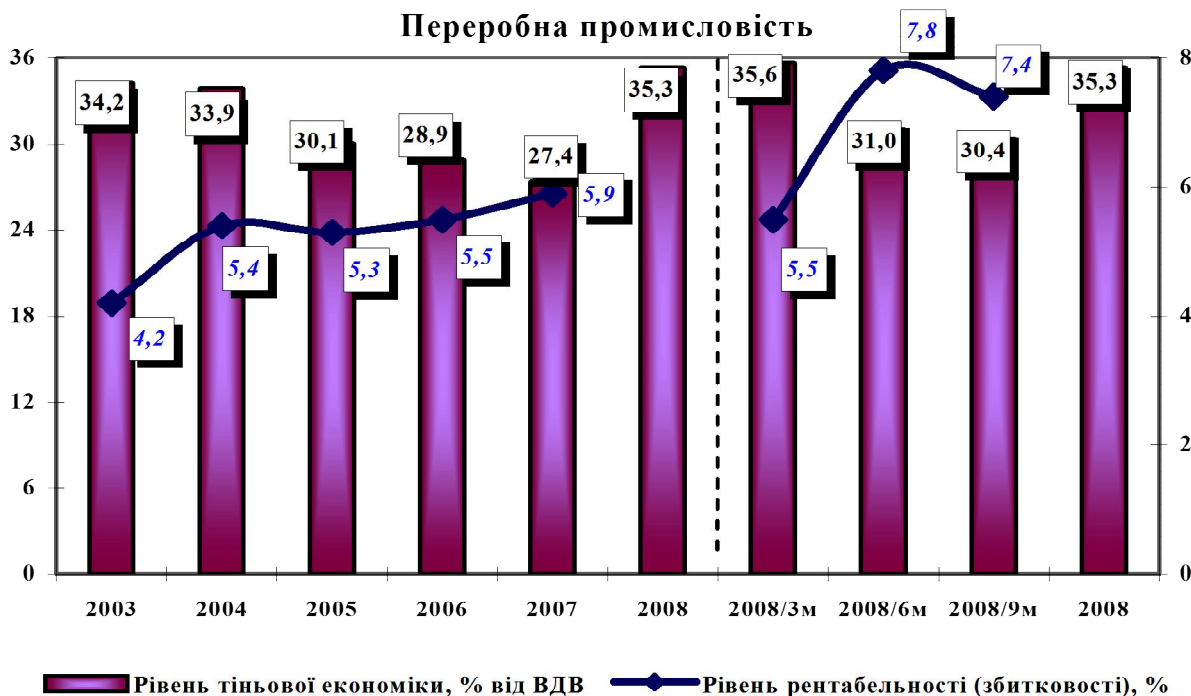

Рис. 5. Переробна промисловість

Висновки. Тінізація економіки – одна з найбільш об’ємних та гостро відчутних проблем, яка охопила практично всі сектори економіки України. Категорія «тіньова економіка» включає в себе величезну кількість підкатегорій і тому є дуже складною для вивчення.

Отже, головні напрямки реформування, які сприятимуть детінізації економіки є:

1. Вдосконалення монетарної політики;
2. Створення сприятливих умов для розвитку підприємництва;
3. Податкова реформа;
4. Створення ефективної системи управління державним сектором економіки;
5. Посилення державного контролю за використанням бюджетних коштів, кредитних ресурсів та іноземних інвестицій;
6. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом;
7. Посилення боротьби з корупцією.

Список використаних джерел

1. Дяченко Я. Я. Логіка упорядкування понятійного апарату і протидії тіньовій економіці. // Фінанси України. – 2007. – №12. – С. 40-46
2. Закон України «Про основи національної безпеки України» [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

3. Савельев С. В. Міжнародна економіка: теорія міжнародної торгівлі і фінансів: Підручник для магістрантів з міжнародної економіки і державної служби. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 504 с.

4. СМІ: Тенизация украинской экономики – 36% от ВВП. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://news.liga.net/news/N0936583.html>

5. Тенденції тіньової економіки в Україні (за 2008 рік). Аналітична записка Міністерства економіки України. – К., 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.me.gov.ua/file/link/133002/file/Zapiska_2008.doc

6. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації. Монографія. / За редакцією доктора економічних наук, професора Варналія З.С. – К., 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/index.htm

7. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. Аналітична доповідь. / Національний інститут стратегічних досліджень. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: http://www.niss.gov.ua/public/File/2011_table/1201_dop_new.pdf

8. Шарікова О.В. Економічні наслідки тинізації економічної системи // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 1. – С. 3-6.

Антошко Т.Р.

к.э.н., ст. преподаватель ФММ НТУУ «КПИ»

Лычак О.О.

студент ФММ НТУУ «КПИ»

ФАКТОРЫ И ПОКАЗАТЕЛИ ТЕНЕВОЙ ЭКОНОМИКИ КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ

Рассмотрены определения категории «теневая экономика» в разные периоды формирования экономической мысли, взаимосвязь с другими экономическими категориями. Отдельно были рассмотрены исследования этой категории на территории Украины в послекризисный период. На основе данных Министерства экономического развития и торговли и Национального института стратегических исследований проведен анализ отдельных тенезирования экономики в различных отраслях народного хозяйства Украины за 2008-2009 год, определены основные тенденции и наиболее тенезированные сектора экономики. Определены формы проявления теневой экономики, ее причины и методы борьбы с этим негативным явлением.

Ключевые слова: теневая экономика, показатели теневой экономики, экономическая категория, проявления теневой экономики.

Antoshko T., Lychak O.

FACTORS AND INDICATORS OF THE SHADOW ECONOMY AS AN ECONOMIC CATEGORY

In this article were consider the definition of the category «shadow economy» in different periods of the formation of economic thought, the links with other economic categories. Separately were considered in this researches in this category, on the territory of Ukraine in the post-crisis period. Based on

the data of the Ministry of Economic Development and Trade and the National Institute of Strategic Studies we have analyzed individual shadowing economy in different sectors of Ukrainian economy in the 2008-2009 years. Also we identified the key trends and the most shadowed sectors. Defined forms of manifestation of the shadow economy and methods to overcome this negative fact.

Keywords: shadow economy, shadow economy indicators, economic category, the manifestations of the shadow economy.

Бурлака В.Г.

к.е.н., ст.н.с. ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ЄС В РУСЛІ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ТЕНДЕНЦІЙ ВИКОРИСТАННЯ ЯДЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті досліджено місце ЄС в руслі сучасних світових тенденцій використання ядерних технологій. В результаті проведеного дослідження зроблено висновки щодо особливостей використання цих технологій в країнах ЄС.

Ключові слова: атомна енергетика, первинні енергоносії, уран, ядерні технології, АЕС, конкурентоспроможність, енергомережа, електроенергія.

Вступ. Приріст запасів вуглеводневої сировини і збільшення її видобутку неможливі без істотного технологічного прогресу. Одним з найбільш перспективних напрямів вважаються альтернативні джерела енергії, застосування яких було викликане поступовим виснаженням запасів нафти і газу. До них в першу чергу традиційно відносяться такі, наприклад, як уран. Енергетичною стратегією України на період до 2030 р. передбачається оптимізувати структуру виробництва електроенергії в основному за рахунок збільшення частки АЕС. Підвищення значення використання ядерних технологій у формуванні перспективного паливно-енергетичного балансу України передбачає більш ефективніше використання іноземного досвіду в цій галузі.

Питанням трансформації світового ринку електроенергетики та його атомної складової присвячено низку досліджень вітчизняних та іноземних учених, серед яких найвідомішими вітчизняними фахівцями в цій галузі вважаються А. Шидловський, М. Ковалко, В. Кухар [1], а іноземними – А.К. Манділ, В. Хлебніков [2-3].

Постановка завдання. Метою дослідження є встановити місце ЄС в руслі сучасних світових тенденцій використання ядерних технологій.